

Torsdag med THORS

EN TITT PÅ TITLAR inleder språk-året 1979. Vår "Thorsdagsspalt" välkomnar också under detta år frågor och tips från läsekretsen: brev kan adresseras till Dagboken, som vidarebefordrar dem till prof. Thors.

En frågeställare tar upp bruket av bestämd eller obestämd form av titlar och yrkesbeteckningar.

En viss vacklan kan förekomma, men några regler kan trots detta anses gälla:

1. Om någon har två titlar, brukar den första stå i bestämd form: Direktören, pol. mag. N. N.

2. Feminina titlar har bestämd form: Skådespelerskan Y. Y., Friherrinnan X. X. (En sak för sig är, att såväl s.k. "frutitlar" som de särskilda benämningarna på kvinnliga yrkesutövare har blivit allt sällsyntare.)

3. Vid övriga titlar finns en klar tendens att använda obestämd form i adresser av sådana benämningar som kan brukas i tilltal: Direktör Per Olsson, Kyrkoherde Samuel From (jämför tilltalet: "Vill Direktören...?"). På denna punkt märks dock en viss vacklan. Det kan i adresser heta "Konstnär M. M." eller "Konstnären M. M."; personligen föredrar jag bestämd form av ordet **konstnär**. (En lustig detalj är att orden **skald** och **diktare** är ovanliga i tilltal. Hade Runeberg varit vår samtida, skulle vi knappast skrivit "Skalden J. L. Runeberg" på ett brev! **Författare** kan däremot brukas i adresser.)

4. Titlar, som slutar på **-råd**, har **alltid** bestämd form: Justitierådet G. G., Stadsrådet G. N.

Den bestämda formens användning berörs också i en annan fråga av samma insändare: **järnvägsstation** eller **-stationen**.

Ord på **-n** med **den**-genus brukar i talspråket i Central sverige, t.ex.

Stockholm, och i delar av Svenskfinland, sakna ändelse i bestämd form, t.ex. **Julgran** börjar torka. I skrift är dock ändelse att rekommendera: Gå till **stationen**, och på t.ex. trafikskyltar: **Centralstationen**.

En annan frågande har med förvåning läst en sats i en tidning. Det stod så här: "Han tog och tryckte dit socialdemokraterna."

Den citerade satsen är mycket starkt präglad av talspråklig ledighet. Redan användningen av **taga** vittnar om stilprägeln (jämför med uttryck som "vi skall ta och titta efter", "ta och öppna fönstret"), och **trycka dit** förstärker detta intryck.

Trycka dit innebär ungefär "trycka ned", "eftertryckligt protestera mot", "låta någon veta hut". Talspråkligt ledigt är det hela, men inte språkvidrigt, ehuru förmodligen stötande för många stilkänslare.

En tredje frågeställare uttalar förvåning över termen **skyddsväg** som beteckning för ett ställe, där fotgängare kan passera en gata.

Jag kommer inte ihåg, om jag själv uttalat mitt missnöje med termen **skyddsväg** i språkspalten; i andra sammanhang har jag däremot ofta gjort det, och med samma motivering som frågeställaren uttrycker så här: "Tyvärr torde det vara svårt att ta död på (termen) skyddsväg, trots att denna ofta tar död på människan". Jag brukar säga, att det är hemskt och blodigt ironiskt att läsa om att någon dödats på en "skyddsväg"! Den motsvarande termen i Sverige är längre, men den är helt saklig och riktig: **övergångsställe**. Termen **skyddsväg**, motsvarande finskans **suojatie** är officiell. Det finska ordet har samma nackdelar som det finlandssvenska, och jag misstänker att en ändring i terminologin borde börja med det finska ordet.

Carl-Eric Thors

25.1.1979

HUFVUDSTADSBLADET

Torsdag med THORS

VÅNINGSHUS ogillas i dag såväl av en brevskrivare som av professor Thors. Vi bör ta flervåningshus och höghus till vårt hjärta i stället!

Har ni andra språkliga problem och frågor som ni funderar över? Skriv då till "Torsdag med Thors", Dagboken, Hbl, Mannerheimv. 18, 00100 Helsingfors 10!

En frågeställare säger: "Under senaste år har benämningen **våningshus** alltmer utträngt **höghus**, o.s.v. särskilt i massmedierna. Våningshus är så klart en översättning från finskans "kerrostalo". Vore det inte skäl att försöka ta död på detta ord-oting. Varje bostadshus, också småhus, har våning(-ar)."

Frågan ger mig en välkommen anledning att tala om ett ord, som är "en nagel i ögat" också för mig. **Våningshus** är, som frågeställaren säger, ett oting — ordet är liksom det finska originalet **kerrostalo**, ett ord som i sig inte säger någonting.

Nu finns det faktiskt inte bara ett, utan två ord som kan användas som synonymer till "våningshus". De har dock olika innebörd. Hus med 3—5 våningar brukar i Sverige kallas **flervåningshus**, hus med 6 våningar eller mer är **höghus**. Båda orden lämpar sig även hos oss, och de har fler fördelar före "våningshus": de uttrycker klarare än detta, vad slags hus det är fråga om (det bjuder en emot att kalla ett hus på 3—4 våningar, lika väl som ett på 8, för ett höghus). Det är ju dessutom inte oävet att kunna använda allmänt svenska ord.

Frågeställaren använde termen **småhus**. Det ordet är allmänt

svenskt och avser ett hus med bostad för en eller två familjer.

I det här sammanhanget kan jag peka på ett uttryck som har fått stor bruklighet i Sverige. Man talar där om att "bo i lägenhet", i motsats till att bo i ett en- eller tvåfamiljshus.

En annan frågeställare berör ordet **belåna**, som enligt henne hos oss numera används i olika betydelse och kan vålla missuppfattningar.

Belåna har för mig en klar betydelse: man belånar t.ex. ett hus, när man lämar det som säkerhet för ett lån. Samma betydelse kommer till synes i en källa som Östergrens ordbok, där såsom huvudbetydelse anges "lämna som pant för lån". Dock säger ordboken att **belåna** också, särskilt i bankspråk, brukas i betydelsen "lämna lån på": banken har belånat aktier. Samma upplysningar ger "Svensk handordbok" och "Illustrerad svensk ordbok".

Däremot är det enligt min mening i strid med normalt svenskt språkbruk, om **belåna** används i en betydelse "bevilja lån för" ("banken belånade byggnadsverksamheten"). Skillnaden kan måhända synas obetydlig, men är det inte — det är fråga om en fackterm, och det är skäl att hålla fast vid exakta betydelser hos sådana.

Den utvidgade betydelsen hos **belåna** är säkerligen att tillskriva inflytande från **lainoittaa**, som betyder såväl "lämna som pant för lån" (jämför den egentliga betydelsen hos **belåna**), "ge lån mot säkerhet" (jämför motsvarande betydelse hos **belåna**), **Men också** "finansiera genom att bevilja ett lån". I den sistnämnda betydelsen översätts **lainoittaa** med "bevilja lån för".

Carl-Eric Thors